THE SCIENTIFIC WORK OF EMIL PETROVIĆ – A WELL KNOWN ROMANIAN LINGUIST ORIGINATED FROM SERBIA

OPERA ŞTIINŢIFICĂ A LUI EMIL PETROVICI – UNUL DINTRE CEI MAI CUNOSCUŢI LINGVIŞTI ROMÂNI ORIGINARI DIN SERBIA[1]

Virginia POPOVIĆ
Universitatea din Novi Sad,
Facultatea de Filosofie
popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

Abstract
The Academician Emil Petrović (1899-1968) originally from Mali Torak (Begejci), Serbia was one of the best Romanian linguist and one of the most famous Romanian slavist. The main concern of Emil Petrović's linguistic was dialectology and his greatest contribution to the development of the Romanian Linguistic Atlas and study of Slavic speech in Romania and their intertwining with the Romanian language. As slavist, Emil Petrović gave a remarkable contribution to the study of speech Slavic ethnic minorities in Romania - the Serbs, Bulgarians, Ukrainians. Emil Petrović's research in the field of Romanistic and Slavic and general linguistics, presents scientific legacy that's extremely valuable, not only at national but also at international level.

Rezumat
Academicianul Emil Petrovici (1899-1968), provine din localitatea Toracul Mic (Begejci), Serbia, fiind unul dintre cei mai cunoscuţi lingvişti români şi unul dintre cei mai cunoscuţi slavişti. Cea mai importantă muncă a sa era activitatea la elaborarea Atlasului lingvistic român precum şi un număr însemnat de studii dialectologice şi din domeniul slavisticii. A cercetat limbile slave pe teritoriul României precum şi interferenţele lingvistice cu limba română. La fel, Emil Petrovici a contribuit în mare măsură la cercetarea libilor minorităţilor-comunităţilor naţionale de provenienţă slavă din România – a srâbilor, bulgarilor, ucrainienilor, etc. Cercetările lui Emil Petrovici în domeniul romanisticii, slavisticii şi lingvisticii generale, reprezintă patrimoniul ştiinţific de o valoare incontestabilă, nu doar în plan naţional ci şi internaţional.

Key words: *Emil Petrović, linguistics, Slavic studies, dialectology, Banat*

Cuvinte cheie: *Emil Petrovici, lingvistică, slavistică, dialectologie, Banat*

La sfârşitul secolul al XIX-lea şi începutul secolului XX s-au intensificat cercetările lingvistice în România, ceea ce a dus la apariţia unui număr larg de studii legate de activitatea lingviştilor precum sunt Sextil Puşcariu, Sever Pop, Alexandru Graur, Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan etc., care au ridicat lingvistica românească pe cel mai înalt piedestal. La fel, cercetările din domeniul stilisticii au primit amploare prin activitatea cercetătorilor Tudor Vianu şi M.D Caracostea.

Printre lingviştii secolului XX care s-au remarcat în lingvistica românească a fost Emil Petrovici, originar din satul Torac- Begheiţi din Banatul sârbesc, personalitate remarcabilă în

[1] Lucrarea de faţă este realizată în cadrul proiectului *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*/ (*Limbi şi culturi în timp şi spaţiu*), nr. proiect 178002, finanţat de Ministerul de Invăţământ şi Ştiinţă din Republica Serbia.

lingvistica românească, un cercetător care s-a făcut cunoscut prin studiile sale din domeniul foneticii experimentale, din dialectologia română şi din slavistică, realizând împreună cu alţi lingvişti, mai ales cu Sever Pop *Atlasul lingvistic român,* după modelul celorlalte limbi romanice, care deja au elaborate un astfel de atlas. Ideea de realizare a acestui *Atlas lingvistic român* a fost adusă de Sextil Puşcariu la un Congres al filologilor români care s-a desfăşurat la Bucureşti în anul 1925. În elaborarea *Atlasului* primii paşi au fost făcuţi de Sextil Puşcariu şi Sever Pop, însă pe parcurs erau nevoiţi să includă un fonetician care ar avea sarcina să întocmească sistemul de transcriere fonetică, foarte necesară anchetatorului pentru înregistrarea materialului dialectal. Această sarcină i-a revenit lui Emil Petrovici, care a întocmit un sistem de transcriere fonetică internaţională, prezentat de autor la o şedinţă ţinută la Muzeul Limbii Român. Emil Petrovici „concepe un sistem de transcriere fonetică, la început pe baza transcrierii fonetice internaţionale, care, mai târziu, [...] va fi transformat într-un sistem de transcriere bazat pe alfabetul românesc, cu folosirea unor semne diacritice, ceea ce a devenit sistemul de transcriere fonetică al ALR" (Mocanu 2011: 460).

În anul 1929, Sextil Puşcariu împreună cu alţi lingvişti au adus hotărârea să se înceapă cu realizarea acestei lucrări. Pentru realizarea *Atlasului,* Emil Petrovici a preluat strângerea materialului din 85 de localităţi şi 3000 de întrebări, formând baza chestionarului dezvoltat de 4800 de întrebări, „alcătuit în vederea desfăşurării anchetelor pentru partea a doua a *Atlasului lingvistic român"* (Iovanovici 1996: 80). Iniţiind ancheta pentru partea a doua a *Atlasului,* Emil Petrovici a notat cu punctual opt pe hărţile lingvistice localitatea Sân Mihai (Locve) din Banatul sârbesc şi cu punctual 4 localitatea Ždrelo din Serbia de răsărit, fapt care l-a determinat să cerceteze mai târziu graiurile bănăţene. Începând, în anul 1929 să publice cercetări ştiinţifice, prima fiind *Atlasul Lingvistic Român,* Partea a II-a (vol. I şi Supliment, Sibiu-Leipzig, 1940-1942; Serie nouă, vol. I-VII, Bucureşti, Editura Academiei, 1958-1972) şi *Micul Atlas Lingvistic Român*, Partea a II-a (vol. I, Sibiu-Leipzig), 1940; Serie nouă, vol. I-III, Bucureşti, Editura Academiei, 1956-1967), precum şi un volum de *Texte dialectale* (Sibiu-Leipzig, 1943) etc. (Mihăilă 1996: 42). O inovaţie foarte interesantă în geografia lingvistică europeană din acea perioadă era includerea în atlas a unor localităţi cu vorbitori aparţinând la şase naţionalităţi conlocuitoare. Astfel, a anchetat trei puncte cu populaţie maghiară, două săseşti, două bulgăreşti, două sârbeşti, două ucrainene şi unul ţigănesc, ceea ce Sextil Puşcariu a salutat lăudând *Atlasul,* ca fiind un nepreţuit izvor de informaţii pentru slavişti, germanişti, ungarologi şi indoeuropenişti. Pentru lingvistica generală aceste cercetări de teren şi prin studiul comparativ al limbilor unor popoare deosebite, sunt deosebit de preţioase. Emil Petrovici a utilizat acest material pentru cercetările sale ulterioare concluzionând asupra răspândirii unor fenomene lexicale şi fonetice pe teritoriul limbii române. A întocmit o hartă exactă a *Repartiţiei graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului Lingvistic Român.*

Despre *Atlasul Lingvistic Român* s-au scris numeroase studii, considerându-l primul din sud-estul Europei (1938-1943), fiind „apreciat pentru bogăţia şi varietatea materialului său, care oglindeşte expresivitatea graiurilor noastre populare, unitatea limbii române şi forţa ei creatoare" (Macrea 1969: 193).

O activitate deosebit de bogată a lui Emil Petrovici este preocuparea lui de specificul limbii române, fiind deosebit de celelalte limbi romanice, din cauza mediului istoric în care s-au dezvoltat. Pe de altă parte, a constatat că toponimia unor râuri sau a unor oraşe nu sunt româneşti, ci provin din una dintre limbile slave din jurul României (Prahova, Dâmboviţa, Bălgrad, Ialomiţa etc.) sau de origine turcă ori maghiară. Datorită acestui fapt, Emil Petrovici ajunge la concluzia că Dacia era în trecut locuită de o populaţie de origine slavă destul de numeroasă (începând cu secolul al V-lea). Mai târziu limba română (în secolul al VI-lea- al XIII-lea), „în urma expansiunii elementului românesc, populaţia daco-getă slavizată sau amestecată cu slavii, cumanii, pecenegii, maghiarii" (Petrovici 1951: 90-92). Aceste condiţii au determinat caracterul specific al limbii române definită de E. Petrovici: „limba română este limba romanică de tip oriental [...], dezvoltată în mediul tracic, grecesc maghiar, turcic etc., dar în primul rând slav" (Ibidem: 98).

Toponimia de origine slavă este studiată de Emil Petrovici în anumit fel, anume, sunt luate în considerare mai ales acele nume care pot da indicaţii referitoare la limbile şi chiar graiurile slave din care sunt împrumutate formele respective, concluzionând că în regiunile sudice ale României, precum şi în o bună parte a Transilvaniei, ele provin din graiurile slave meridionale, în Banat având influenţă sârbească.

Ca renumit slavist, Emil Petrovici a adus contribuţii interesante privind studierea graiurilor populaţiilor conlocuitoare slave din România (sârbi, bulgari, ucrainieni). El a anchetat şi a inclus în hărţile sale câteva localităţi slave, urmărind raporturile reciproce ale acestor graiuri cu limba română. În urma acestor cercetări a apărut un studiu monografic *Graiul caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională,* unde o mare atenţie a pus pe unul dintre cele mai arhaice graiuri sârbe. În prefaţa acestui studiu, Emil Petrovici atrage atenţia asupra dificultăţii strângerii materialului pe teren dar şi asupra valorii acestui material cules „prin faptul că permite comparaţia [...] realităţilor lingvistice din localităţile anchetate. Faptele linguistice, studiate astfel pe teren, ne dau poibilitate să tragem importante concluzii lingvistice" (Petrovici 1935: XI).

Fiind preocupat de istoria limbii şi a poporului român, mai ales după cercetările efectuate pe teren în privinţa alcătuirii *Atlasului,* Emil Petrovici s-a orientat spre problemele fundamentale ale formării şi istoriei limbii române, aducând interpretări noi, în special în baza datelor geografiei lingvistice şi ale toponimiei. Astfel, scrie câteva studii şi articole în revista „Transilvania": *Transilvania, vatră lingvistică a românismului nord-dunărean* (nr.2, an 72, 1941, p. 102-106); *Continuitatea daco-română şi slavii* (nr.11, an 72, 1942, p. 864-878); *Dovezile filologice ale continuităţii* (nr.1, an 74, 1943, p.7-13) şi altele. În lucrarea *Istoria poporului român oglindită în toponimie* (Bucureşti, 1964), Emil Petrovici a afirmat că „toponimia slavă de pe teritoriul României este dată de români, din cuvinte româneşti de origine slavă, în 80% de cazuri" (Magda 1996, 90). Cercetările lui Emil Petrovici privind toponimia slavă în Banat sunt publicate în urma anchetei realizate în Valea Almăjului în 1934 pe care le-a publicat în studiul *Toponime slave din Valea Almăjului (Banat)* (Petrovici 1970, 135-303). Patru ani, cât era anchetator al Atlasului Lingvistic al României, Emil Petrovici a cules un material folcloric însemnat, datorită faptului că în chestionarul care cuprinde 4800 de întrebări, au existat şi un număr destul de mare de întrebări din folclor. Lingvistul ajunge la concluzia că toponimia de origine slavă din Valea Almăjului conţine caractere sârbeşti (aceste caracteristici erau întâlnite în graiul caraşovenilor, un grup etnic din Banat, de origine slavă, aşezat la poalele Munţilor Semenic). La fel, consideră că în regiunea „de graniţă a teritoriului limbii române, aproape de graniţa iugoslavă, asemănările cu folclorul sârbesc sunt multiple" (Petrovici 1935: 33).

Când vine vorba de raporturile lingvistice slavo-române, Emil Petrovici, fiind titular al catedrei de slavistică de la Universitatea din Cluj şi un scurt timp, al celei din Bucureşti, a scris numeroase studii privind raporturile lingvistice slavo-române, aducând fapte noi şi interpretări originale. Aceste studii şi articole au fost publicate în reviste de specialitate precum sunt: „Transilvania", „Balcania", „Daco-romania", etc. Aici a dezbătut cele mai vechi contacte lingvistice slavo-române şi împrumuturile din slavona scrisă. La fel, a publicat şi volumele : *Influenţa slavă asupra fenomenelor limbii române* (Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice, 1956) şi *Kann des Phonemsystem einer Sprache durch fremden Einfluss umgestaltet werden Zum slavischen Einfluss auf das rumänische Lautsystem* („Janua Linguarum", nr. III, Haga, 1957). Emil Petrovici a cercetat aspectul fonetic al împrumuturilor slave în limba română, mai ales cele împrumutat din diverse limbi slave vecine, dar şi cuvinte vechi slavo-bulgare în limba istroromână (*Raportul dintre isoglosele dialectale slave şi isoglosele elementelor slave ale limbii române; Le latin oriental possédait-il des éléments slaves?,* etc.)

Tot de cercetările raporturilor slavo-române se leagă cercetările consacrate toponimelor slave, trasând ariile dialectale în care în care se întâlnesc nume de râuri şi de locuri de origine slavă pe teritoriul României. Preocupările sale asupra graiului şi folclorului bănăţean (în calitate de anchetator al Atlasului Lingvistic Român, a cules un bogat material folcloric, pe care l-a folosit mai târziu întocmind *Notele de folclor de la românii din Valea Mlavei (Serbia),* ca urmare a anchetelor

realizate în anul 1937 în localitatea Ždrelo din Serbia de răsărit. Tot asupra românilor din Serbia de răsărit sunt şi articolele *Românii din Serbia occidentală; Românii dintre Timoc şi Morava.* Unele studii tratează unele aspecte ale influenţei româneşti în graiurile sârbe şi a celei sârbeşti în graiul bănăţean.

Activitatea ştiinţifică a lui Emil Petrovici, fiind foarte importantă pentru dezvoltarea lingvisticii contemporane, promovând principalele direcţii de cercetare a şcolii lingvistice clujene. În slavistica românească a îmbogăţit problematica concepută de alţi lingvişti români. Emil Petrovici rămâne cunoscut în lingvistica românească drept unul dintre cei mai mari lingvişti români, afirmându-se ca un cercetător modern, care şi-a însuşit „pe lângă metodele de cercetare istorică şi descriptivă ale foneticii tradiţionale, pe cele ale foneticii experimentale şi ale fonologiei structurale" (Macrea 1969: 197).

Emil Petrovici a fost foarte apreciat lingvist în fosta Iugoslavie, mai ales ca unul dintre cei mai renumiţi slavişti. Aici a participat la numeroase conferinţe şi congrese precum sunt: Conferinţa internaţională a slaviştilor (Belgrad, 1955), Simpozionul internaţional dedicat vieţii şi operei lui Vuk Stefanović Karadžić (Belgrad, 1964), Consfătuirea internaţională a etnologilor iugoslavi (Vârşeţ, 1967). De-a lungul vieţii sale a propagat lingvistica românească peste hotare, fiind ales de membru al Comitetului internaţional permanent al slaviştilor.

Emil Petrovici a fost ultima dată în Serbia în anul 1967, la Conferinţa internaţională a etnologilor iugoslavi, ţinută la Vârşeţ, unde a prezentat o comunicare despre cercetările lingvistice ale graiurilor sârbeşti din România.

Despre activitatea lingvistului Emil Petrovici s-a ocupat academicianul Pavle Ivić, fiind invitat însuşi de Emil Petrovici pentru a efectua împreună cercetări pe teren în Banatul românesc. Pavle Ivić este lingvistul sârb care a cercetat cel mai mult operele lui Emil Petrovici. Un alt lingvist sârb, Ivan Popovici a folosit opera lui Emil Petrovici la scrierea studiului „Istoria limbii sârbo-croate". Publicarea volumului „Studii de dialectologie şi toponimie", în care au fost incluse cele mai de seamă opere din domeniul dialectologiei şi toponomasticii, este de o deosebită importanţă pentru cercetările onomastice întreprinse în Serbia, mai ales din cauză că în acest volum au fost reunite lucrări până atunci inaccesibile cercetătorilor sârbi. Este citat de de foarte mulţi lingvişti sârbi, care au lăudat cercetările lui Emil Petrovici asupra dialectelor slave care au influenţat limba română, asupra problemelor de bilingvism slavo-român, precum şi asupra problemelor de fonetică slavo-română, etimologie şi toponimie.

Bibliografie

Iovanovici, Romanţa (1996). Contribuţia lui Emil Petrovici la dezvoltarea dialectologiei române, în *Radovi simpozijuma. Akademik Emil Petrović – život i delo/ Actele simpozionului. Academicianul Emil Petrovici – viaţa şi opera,* Belgrad: Institutul pentru Editarea Manualelor.

Macrea, Dimitrie (1969). Personalitatea ştiinţifică a lui Emil Petrovici. În *Cercetări de lingvistică.* Anul XIV, nr. 2, iulie-decembrie, p. 191-207.

Mocanu, Nicolae (2011). Sever Pop (1901-1961). În *Limba română,* An LX, nr. 4, octombrie-decembrie, p. 460-464.

Muşlea, Ion (1935). Folklor din Valea Almăjului. *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, Academia Română. Bucureşti: Editura Imprimeria „Cartea Românească", p. 23-159.

Petrovici, Emil (1970). Istoria poporului român oglindită în toponimie. În *Studii de dialectologie şi toponimie.* Bucureşti, p.241

Petrovici, Emil (1970). *Studii de dialectologie şi toponimie.* Volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Keleman, I. Mării, Bucureşti: Editura Academiei.

Petrovici, Emil (1935). *Graiul caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă-meridională,* Bucureşti: Editura Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională.

Petrovici Emil (1951). *Problemele ştiinţelor sociale în dezbaterile Academie R.P.R,* Bucureşti: Editura Academiei Române Republicii Populare Române.

*** (1996). *Radovi Simpozijuma. Akademik Emil Petrović – život i delo= Actele Simpozionului. Academicianul Emil Petrovici- viaţa şi opera.* Belgrad: Institutul pentru Editarea Manualelor.